DE BLOKKADE VAN COEVORDEN

aflevering 48 van de historische reeks over Coevorden

Huib D. Minderhoud

De Dalense maire H.G.C. Cassa, schoonzoon en opvolger van de begin 1813 overleden George Rudolf Wolter Kymmel, voorzag grote moeilijkheden. Wie zou zijn dorp kunnen beschermen, als de Franse troepen vanuit Coevorden roof- en plundertochten zouden ondernemen? De vijftig kozakken, die inmiddels in De Bente hun tenten hadden opgeslagen, zeker niet. Ze zouden ver in de minderheid zijn.
Er moesten dus andere maatregelen genomen worden en daarom riep Cassa vrijwilligers op om Dalen te beschermen. Het resultaat van zijn klemmend verzoek moet hem zelf verbaasd hebben. Meer dan driehonderd boeren, gewapend met jachtgeweren, sabels, hooivorken, hooihaken en ander scherp gereedschap, meldden zich. Zelfs uit Oosterhesselen, Aalden en Zweeloo kwamen vrijwilligers.

Onder aanvoering van de oud-officier Hoya Kymmel, zoon van de overleden maire, vormde hij de 'Daler Landweer". De vrederechter van het kanton Dalen, mr. C. Pothoff, die als gemeenteontvanger nogal wat belastinggelden aan de Fransen onthouden had, zorgde voor de aanschaf van levensmiddelen en wapens. Veel tijd werd hem en de Landweer echter niet gegund, want op 10 december al kwam de eerste, door Cassa zo gevreesde uitval. Doordat de Fransen de dag ervoor al een verkenningstocht hadden uitgevoerd, waren de verdedigers gewaarschuwd. De aanvallers niet, want die hadden niets bijzonders gemerkt.

De Daler Landweer
tek. Jouke j. Nijman

Toen de Franse soldaten dan ook in vol uniform over de oude Coevorderweg kwamen aanmarcheren, klepte de torenklok alarm en iedereen in het dorp maakte zich gereed om have en goed te beschermen. Hoya Kymmel had zijn landweervrijwilligers achter de eikenhakhoutwallen langs de weg geposteerd en liet hen op het juiste moment het vuur openen. De verrassing was compleet! De Fransen wisten niet hoe snel ze rechtsomkeert moesten maken, enkele gewonden inderhaast met zich meevoerend. Twee gesneuvelden lieten ze achter. De Landweer maakte zelfs twee gevangenen – een luite-

De Benter molen met het jaar van herbouw 1814
tek. Jouke J. Nijman

nant en een soldaat! Onder luid gejuich werden ze aan de Dalers getoond.
Maar de vijand was nu gewaarschuwd en nam de volgende dag al wraak. Over een breed front, voortdurend dekking zoekend achter boerderijen, schuren, wallen en heggen rukten de garnizoenssoldaten op. Nu moest de Landweer terug. De kozakken waagden een tegenaanval, maar dat moesten er twee met de dood bekopen. Toch, even voor De Bente, hielden de verdedigers stand. De Fransen kwamen niet verder. Op 12 en 13 december, bij hernieuwde uitvallen ook niet. Volgens overlevering werden de beide gesneuvelde kozakken volgens de Grieks- orthodoxe ritus apart begraven in de boomgaard bij de nu naar hen genoemde Kozakkenhoeve.
Gelukkig kwam er versterking van nog eens vijftig kozakken en vanuit Assen werden een aantal geweren gestuurd Die waren echter 'allermiserabelst' en moesten eerst alle te Gees gerepareerd worden! Jammer, want op 15 december vielen de Fransen met bijna hun hele troepenmacht en twee kanonnen aan. De vrijwilligers en de kozakken moesten terug, tot voorbij De Bente. Dankzij de persoonlijke moed van maire Cassa en de boeren Evert Lunsing en Klaas Koenders Houwing kwamen de Fransen niet verder. Gedrieën bleven ze op hun post en hierdoor ontaardde de terugtocht van de Landweer niet in een regelrechte vlucht. De Bente kreeg het zwaar te verduren. Er werd geroofd en geplunderd dat het een aard had en de molen, de waarnemingspost van de Landweer, werd in brand gestoken.
Toch trokken de Fransen weer snel terug. David vond het niet raadzaam zijn troepenmacht te lang buiten de vesting te laten. De door allerlei onderdrukkende maatregelen getergde Coevordenaren zouden wel eens in opstand kunnen komen! Vijf dagen later was het grootste gevaar geweken. Er kwam doeltreffende hulp. Een compagnie van het Nederlandse leger in oprichting werd in Dalen gelegerd, later opgevolgd door nog eens drie afdelingen. Samen ongeveer vijfhonderd man, die ondergebracht werden in de kerk en in boerderijen in Dalen, Wachtum en Dalerveen. Het waren in hoofdzaak oudgedienden, speciaal aangeworven voor de zogenaamde Blokkade van Coevorden. Vanwege hun al wat gevorderde leeftijd werden ze spottend 'de Veteranen' genoemd. Ze gaven de Dalers nogal wat te stellen, temeer daar verschillenden van hen vrouw en kinderen meebrachten.
De kozakken brachten voornamelijk verbazing teweeg. De Nederlandse kost – gezouten spek met zuurkool – was hun toch wat te pittig. Vandaar dat ze dit gerecht eerst een paar maal met hun handen door de sneeuw rolden voor het naar binnen te werken. Met afgrijzen zagen de Dalers hoe ze ook kaarsen -van rundvet!- naar binnen werkten. Met verontwaardiging zagen dezelfde Dalers hoe ze zich soms twee- of driemaal hun rantsoen lieten uitreiken, door telkens van provianderingsplaats naar provianderingsplaats te rijden. Maar... de veteranen en de kozakken waren wel bondgenoten en samen met Dalens helden,

De belegerde vesting tek. Jouke J. Nijman

de Landweer, hielden ze de plunderende Fransen op afstand. Maire Cassa kon tevreden zijn.

De Coevordenaren verkeerden in onwezenlijke en beangstigende omstandigheden, eind 1813 – begin 1814. Hun stad, volledig afgesloten, werd belegerd door hun bondgenoten en verdedigd door hun vijanden. Het was de omgekeerde wereld, waarbij van de Franse bezetters weinig goeds te verwachten viel. Overste David was er alles aan gelegen de burgers onder de duim te houden. Dus vaardigde hij een hele reeks maatregelen uit. Van negen uur 's avonds tot acht uur 's morgens mocht niemand op straat komen en samenscholingen van twee of meer personen werden verboden. Op overtreders van deze bepalingen zou geschoten worden. Deelnemers aan bijeenkomsten gericht tegen de Franse bezetting zouden als samenzweerders voor de krijgsraad moeten verschijnen. Ook burgers die garnizoensmilitairen beledigden, zouden daar terecht moeten staan. Kinderen die op straat soldaten uitscholden, zouden een dracht zweepslagen krijgen en drie uur lang op de markt tussen de bekende planken met uitsparingen te pronk gezet worden. De ouders zouden ook voor de krijgsraad gedaagd worden.
Coevorden werd een spookstad van schichtige, zwijgende burgers. Toen duidelijk werd, dat men van buiten de stad niet op verlossing kon rekenen, werden aanvankelijk allerlei wilde plannen gesmeed om zichzelf dan maar te bevrijden. Zo nam een groep burgers zich in het diepste geheim voor, om bij een Franse uitval de poortwachters te overrompelen en de bruggen op te halen, zodat de uitgerukte troepen niet meer terug zouden kunnen keren. Daar David na de aanval op De Bente nooit meer zo'n grote afdeling uitstuurde, liet men dit voornemen op dringend advies van maire Slingenberg toch maar varen. De burgers hadden immers veel te weinig wapens om de overige garnizoenssoldaten te weerstaan. Een melkhandelaar opperde het denkbeeld vergif te doen in zijn garnizoensleveranties, maar ook dit plan werd als te riskant van de hand gewezen.
Slechts één verzetsdaad had succes. Dominee Clement weigerde nog langer tijdens de kerkdienst het verplichte gebed voor Napoleon uit te spreken. David dreigde hem daarop in het openbaar op de markt te laten fusilleren, maar de predikant hield onverschrokken voet bij stuk. De overste durfde het tenslotte toch niet aan zijn dreigement uit te voeren. Zo'n hard optreden tegen een geestelijke zou alleen maar averechtse gevolgen hebben, bedacht hij. Tenslotte waren de welgestelde families, bedacht op het behoud van have en goed, hem nog altijd goed gezind. Zo leek het tenminste, want de Franse officieren werden nog regelmatig bij hen op visite gevraagd. Zij konden ook nog wel gastvrij zijn, want hun tevoren ingeslagen voorraden waren nog voor vele maanden toereikend.
De gewone burgers echter kregen het moeilijk, want ze moesten mondjesmaat leven en hadden ook het meest te lijden van de getroffen maatregelen. Ze werden, toen de vorst inviel, elke morgen opgetrommeld om met ijszagen de vestinggrachten open te houden. Na gedane arbeid werden ze weer onder militaire bewaking in de stad teruggebracht. Het betreden of zelfs het bekijken van de vestingwerken was streng ver-

Kozakkenkampement

boden en de bezetters waren niet kinderachtig in het bestraffen van ongehoorzamen. Zo kreeg Jan Smith, de stads- uurwerkmaker, gevangenisstraf omdat hij vanaf de toren wat te lang naar de wallen gekeken had!

Het openhouden van de grachten was trouwens niet alleen bedoeld om eventuele aanvallers van buiten tegen te houden. Nee, er dreigde ook een gevaar van binnenuit voor David. Deserteurs! Vooral Zwitserse huursoldaten maakten van de bevroren gelegenheid dankbaar gebruik om er vandoor te gaan. In Dalen meldden ze zich dan aan bij de Nederlandse compagnieën, die hen prompt in hun rijen opnamen. Ongeveer honderd van hen wisten gedurende de blokkade te ontsnappen.

Tja, de kleine burgers kregen het moeilijk. Hun brandstof en voedselvoorraden raakten op en David verordonneerde dat gezinnen die niet voor zichzelf konden zorgen de stad zouden worden uitgezet. Hij had geen behoefte aan méé-eters. Op 8 maart 1814 voerde hij dit dreigement uit. Veertig behoeftige Coevordenaren, waaronder veel kinderen werden de Friesepoort uitgedreven en liepen naar Dalen. Vandaar gingen ze naar Wachtum, waar ze tijdelijk bij boeren ondergebracht werden. Hier kregen ze tenminste genoeg te eten; in de benauwde veste kon het alleen maar erger worden.

Nadat de weg naar Dalen door de komst van de Nederlandse compagnieën afgesneden was, richtten de Fransen zich naar het zuiden. Op 27 december deed het garnizoen een uitval naar Klooster, de Groote Scheere, Holthone en Anerveen. De soldaten ondervonden geen enkele tegenstand en staken twee boerderijen in brand. Een groot aantal koeien en twee paarden werden als buit de vesting binnengebracht.

Een direct gevolg van deze uitval was, dat de Nederlandse legerleiding nu besloot ook in het zuiden een blokkade-macht te legeren. Zij belastte hiermee de kolonel Dueysen en deze wist in korte tijd in Gramsbergen, Hardenberg, Laar en Emlichheim twee nieuwe landweerkorpsen op te richten. Nu kon Coevorden van alle kanten ingesloten worden.

Op 7 januari besloot men nog eens overste David tot andere gedachten te bewegen. Een officiële afvaardiging met een witte vlag verscheen bij de brug bij de Friesepoort om de Franse commandant een bevel tot overgave te overhandigen. David verscheen na een half uur persoonlijk en onderhield zich allervriendelijkst met de de hoogst aanwezige officier. Hij beloofde de volgende dag op de brief te zullen reageren.

Het schriftelijk antwoord, dat inderdaad de morgen daarop overhandigd werd, begon met de volgende aanhef. 'Vijfentwintig veldtochten hebben mij de zekerheid gegeven, dat men nooit een stad met woorden kan innemen!' De verdere inhoud

Franse garnizoenssoldaten in de herberg

liet zich na dit begin gemakkelijk raden. David weigerde, gezien het bevel van zijn keizer, Coevorden op te geven.
Is het deze beginzin geweest die de Nederlandse commandant, Baron Van Heemstra, op het idee bracht David dan maar eens met andere middelen te overtuigen? In plaats van met woorden nu met een overweldigend machtsvertoon van alle beschikbare mannen om de bezetting én David de indruk te geven daar niet tegen op te kunnen? Het was in ieder geval de opzet van het nieuwe plan, dat de baron voorstelde.
Op 25 januari werd het uitgevoerd. Alle landweerkorpsen, de vier veteranencompagniën en de kozakkenafdelingen legden op die dag tegen twaalf uur een ring van 3900 weerbare mannen om de stad heen. Een groep met ladders en planken moest de Fransen ervan overtuigen, dat een bestorming van deze overmachtige vijand op handen was. Op acht plaatsen in de omgeving brandden grote vuren, de kerkklokken van Dalen, Gramsbergen en Laar klepten, trompetten werden gestoken en trommels geroerd.
De bezetter bleek echter helemaal niet onder de indruk. Toen enkele voorposten zich wat te dicht bij de buitengracht waagden, vuurden de vestingkanonnen direct enkele schoten af. De waaghalzen deinsden achteruit en een van hen raakte aan zijn hoofd gewond. De grootste blunder werd echter gemaakt door de officieren, die een bevel tot overgave moesten afgeven. Zij besloten bij het officiële schrijven nog een tweede brief te voegen, waarin geëist werd binnen twee uur de wapens neer te leggen. Anders zou de stad bestormd worden.
David las de brief met stijgende verontwaardiging en liet de afgevaardigden bij de poort weten, dat hij onpasselijk was. Waarschijnlijk van het hooghartig toontje! De officieren vertrokken onverrichter zake en de Fransen wachtten kalm de bestorming af. Die niet kwam natuurlijk! Tegen de avond moesten de boerenvrijwilligers nodig weg om de koeien te melken, de veteranen kregen het koud en de kozakken ontvingen plotseling bevel zich bij hun hoofdmacht in het zuiden te voegen. Zo verliep de hele vertoning. Van het plan de volgende morgen alles nog eens te herhalen, kwam ook al niets terecht. Pas op 28 januari antwoordde David met een kort en bits schrijven waaruit duidelijk bleek hoe beledigd hij zich voelde.
De eerstkomende maanden verliepen rustig. De Fransen bleven waar ze waren en de belegeraars noodgedwongen ook. Op de negenentwintigste april echter liet het garnizoen opnieuw zijn tanden zien. Om drie uur 's nachts rukte een grote troepenafdeling plotseling de vesting uit in de richting Klooster. De voorhoede bereikte zo snel de Groote Scheere, dat de daar geposteerde batterij van twee kanonnen zonder slag of stoot in Franse handen viel. De verraste geschutsbemanning werd gevangen genomen. Rovend en plunderend trokken de soldaten door Klooster en Holthone naar Anerveen. Boerderijen werden in brand gestoken en de bewoners vluchtten alle kanten op. Het vee werd bijeengedreven en meegevoerd.

Overste David

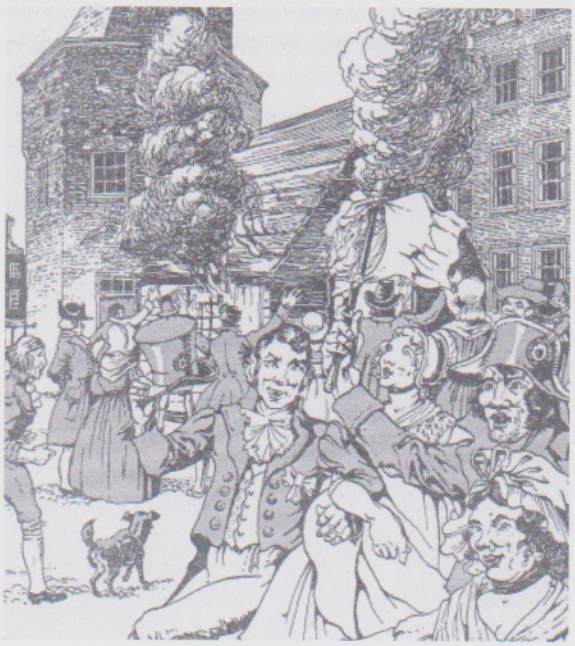
Langs de oude bochtige weg naar Gramsbergen werden de plunderaars tenslotte tegengehouden. De Hardenbergse landweer had daar postgevat en opende het vuur. De overmacht was echter te groot en de vrijwilligers moesten terug. Opnieuw waren het de Daler boerenvrijwilligers die juist op dit hachelijke moment uitkomst brachten. Op het eerste alarmsignaal waren ze uitgerukt en onder aanvoering van de nu burgemeester genoemde Cassa dwars door de velden naar het strijdtoneel geijld. Nu moesten de Fransen achteruit. Ze kozen echter hun terugweg over Steenwijksmoer en plunderden en roofden ook daar alvorens via de Friesepoort de vesting weer binnen te komen. Zo kwam een eind aan een verschrikkelijke rooftocht, waarbij zestien huizen en schuren in vlammen waren opgegaan. Het zou gelukkig ook de laatste zijn.

Maire Berend Slingenberg stond voor de moeilijkste opgave van zijn leven. Op hem rustte de taak voor zijn onderdrukte burgers op te komen tegenover een vestingcommandant, die ze het liefst allemaal buiten de poort wilde zetten. Het was dus zijn zaak enerzijds David niet te veel voor de voeten te lopen en hem er anderzijds van te weerhouden ál te strenge maatregelen te nemen. Dat lukte niet helemaal. Op 2 april liet de overste opnieuw twintig burgers, hoofdzakelijk vrouwen en kinderen, de Friesepoort uitzetten. Baron Van Heemstra, handelend op bevel van het Nederlandse hoofdkwartier, stond hen echter niet toe de linies te passeren. Hoe meer mensen in de stad, hoe sneller de voorraden zouden opraken, hoe eerder de Fransen zich zouden overgeven! Zo luidde de militaire redenering, maar het gevolg was wel, dat de geweigerde ongelukkigen dagenlang buiten de wallen moesten verblijven. Tenslotte werden ze op Slingenbergs voorspraak toch weer tot de stad toegelaten. Hun lot had ook indruk gemaakt op de leiding van de landweerkorpsen en toen op 27 april weer 26 burgers de vesting uit moesten, werden ze wél doorgelaten. In Dalen kregen ze een gastvrij onthaal.
Ternauwernood was inmiddels voorkomen dat álle burgers verdreven werden. Op 21 april had David de maire schriftelijk meegedeeld dat zijn geldvoorraad was uitgeput en dat hij dus zijn soldaten niet meer kon betalen. Hij stelde nu voor de overtollige wijnvoorraad van het garnizoen aan de aanzienlijke burgers van de stad te verkopen om zo aan de nodige middelen te komen. Slingenberg, die geen kat in de zak wilde kopen, liet daarop in de kerk de aangeboden wijn door belangstellende burgers keuren. Die bevonden de kwaliteit zeer matig en boden dus een lage prijs. David ontstak hierover zo in woede, dat hij Slingenberg bij zich ontbood en de Coevorder bevolking voor deze belediging van de Franse wijnen een boete van achtduizend gulden oplegde. De volgende morgen te betalen op straffe van uitzetting van alle burgers! Het dreigement miste zijn uitwerking niet; koortsachtig werd getracht het geld bij elkaar te brengen. De volgende morgen kon Slingenberg de geëiste som overhandigen, bijeengeschraapt door honderdvierentwintig burgers, die bedragen van tweehonderd tot tien gulden betaald hadden. Dat waren er heel veel, als we bedenken, dat er in de hele stad maar ongeveer tweehonderd huizen en gedeelten van hui-

Plattegrond van de vesting in 1780

zen bewoond waren. Zoals we al zagen, had de laatste en meest rampzalige uitval van het garnizoen plaats op 29 april en nu kwam toch betrekkelijk snel een eind aan het lijden. Op 17 april had Napoleon n.l. afstand gedaan van zijn troon en Frankrijk was onder Lodewijk XVIII weer een koninkrijk geworden. Op
3 mei, 's middags om vijf uur, vervoegde zich bij de vestingbrug de Franse kolonel Morlet als afgezant van de nieuwe regering in Parijs.
Na een langdurig onderhoud liet David zich tenslotte overtuigen van het feit dat zijn keizer niet langer meer gehoorzaamd behoefde te worden Hij besloot toe te geven. Dat werd hem wel wat gemakkelijker gemaakt door de omstandigheid dat hij niet meer moest instemmen met een overgave van zijn troepen, maar slechts met een aftocht ervan. Met behoud van wapens en persoonlijke bezittingen zouden ze in volle vrijheid dwars door de Nederlanden terug mogen trekken naar Frankrijk.
De volgende morgen regelden twee Nederlandse officieren het aftochtsplan voor de Fransen. De

3 mei 1814. Burgers tooien zich al met strikken en linten

bij de Groote Scheere gevangengenomen geschutsbemanning werd vrijgelaten en de Franse keizersvlag (de tricolore!) werd vervangen door een wit exemplaar. De datum van vertrek werd vastgesteld op zaterdag 7 mei.
De Coevordenaren konden er nauwelijks op wachten. Al op 3 mei tooiden verschillende burgers zich met oranje strikken en linten en spoedig werd dit voorbeeld door velen gevolgd. Maire Slingenberg maande tot kalmte. De Fransen waren nog niet weg! Ze vormde nog steeds het sterkst aanwezige legeronderdeel, dat bovendien de stad volledig beheerste. Er kon nog van alles gebeuren!

Ja, er kon nog van alles gebeuren na die derde mei 1814, toen overste David eindelijk toestemde in de aftocht van zijn troepen. Want al was de keizerlijke vlag gestreken en de wacht bij de Friesepoort overgenomen door Nederlandse soldaten, de Fransen waren nog steeds oppermachtig. Dat besefte David ook en hij maakte er op de valreep nog ijverig misbruik van. Zo dwong hij op 4 mei stadsontvanger Van der Scheer hem het nog door de burgers betaalde belastinggeld over de maand april af te dragen. Een protest van de Nederlandse kolonel Van der Capelle haalde niets uit. Over de teruggave van de afgeperste achtduizend gulden werd al helemaal niet meer gepraat. Als de Fransen nu maar zouden vertrekken, dat was het belangrijkste!
Gelukkig hield David zich wel aan het afgesproken afreisschema. Nadat al heel snel vrouwen, kinderen, zieke soldaten en de grote bagage met drie schuiten over de Vecht naar Ommen waren vervoerd, maakte het garnizoen zich op 6 mei gereed voor vertrek. In plaats van de afgesproken vier wagens of acht karren werden echter drieëntwintig voertuigen met al of niet vermeende eigendommen volgepakt. Met een royaal gebaar schonk David 250 karrenvrachten mest, geproduceerd door het garnizoensvee aan de boeren

Onder 't schelden der burgerij tek. Jouke J. Nijman

buiten de stad. Als schadeloosstelling voor de veroorzaakte overlast. Wat zullen de boeren in de afgebrande boerderijen daar blij mee geweest zijn!

Op zaterdagmorgen 7 mei was het eindelijk zo ver. Om tien uur 's morgens verzamelden de troepen zich op de markt en om half elf zette de stoet zich onder het roffelen van de trommen in beweging. Met ontplooide vaandels, in volle wapenrusting en met medeneming van de overeengekomen drie kanonnen marcheerden de voormalige bezetters door de Friesestraat. Overste David, hoog te paard, voorop. 'Onder het schelden der burgerij!', zo schrijft generaal Sabron in zijn boek 'In en om Coevorden 1813-1814'. 't Kan verkeren! Nog geen twintig jaar daarvoor, op 11 februari 1795, waren door dezelfde straat binnenrukkende Fransen met gejuich begroet.

Direct na 't vertrek namen Nederlandse soldaten de bewaking van de vesting over en om twaalf uur defileerde de Daler Landweer trots door de Friesestraat. Met hun twee kanonnen, met slaande trom en 'het Oranje- en nationaal vaandel' ontplooid. Aan het hoofd uiteraard hun wakkere aanvoerder, burgemeester Cassa, die al heel lang de functie van de onbekwame Hoya Kymmel overgenomen had. Het volk aan weerszijden van de straat juichte en zeer terecht ditmaal. Deze boerenvrijwilligers waren de eersten geweest, die zich metterdaad tegen de Fransen verzet hadden. Ze hadden zich al die maanden en wel heel in 't bijzonder bij de laatste uitval, uitzonderlijk dapper gedragen en ze verdienden daarvoor alle lof. Dat vond ook maire Slingenberg, toen hij voor het Coevorder stadhuis ontroerd zijn collega Cassa de hand drukte. Ze hadden ook wel wat meer verdiend, meende hij en dus stonden er twee ankers jenever (ongeveer 75 liter) voor hen gereed. 't Was maar gelukkig voor de helden, dat er niet meer gedefileerd moest worden!

Er was feest die dag in Coevorden en de burgers werd verzocht 's avonds de huizen te verlichten. Verder mochten er na acht uur 'zwerms' (voetzoekers) en ander vuurwerk worden afgestoken. Maar dan wel alleen op de markt, bepaalde Slingenberg uitdrukkelijk in een proclamatie. Overtreders van deze bepaling en zij die de 'regtmatige vreugde' door ongeregeldheden zouden verstoren, zouden dadelijk worden 'gevat' en gestraft.

In dezelfde proclamatie schreef Berend Slingenberg dat de algemene vreugde nog vergroot werd, omdat 'wij wederom teruggebracht zijn onder de Regeering van het huis van Oranje, waaronder wij en onze voorvaderen steeds gelukkig en voorspoedig geleefd hebben. Wij eerbiedigen dus den Zoon van Willem den Vijfden als onze wettigen Souverain'. Deze woorden schreef dezelfde patriot, die al weer, nog geen twintig jaar geleden, stadhouder Willem V als een tiran beschouwde, wiens juk dank zij de Fransen eindelijk afgeworpen was. 't Kan verkeren!